

РЕЦЕНЗИЯ

от доц. д-р Петър Кирилов Нешев, Варненски свободен университет „Черноризец Храбър“, избран за член на Научно жури по процедура за придобиване на образователната и научна степен „доктор“ на Миглена Димитрова Календжиева, съгласно Заповед № 109-471/05.11.2021 г. на Ректора на Медицински университет – Варна и определен за официален рецензент на основание Протокол №1/17.11.2021 г.

Относно: представен дисертационен труд на тема „Стационарна групов психотерапия при пациенти с психоза“ за присъждане на образователната и научна степен „доктор“ по област на висше образование 3. Социални, стопански и правни науки, Професионално направление 3.2. Психология, докторска програма „Медицинска психология“ с автор Миглена Димитрова Календжиева.

За разработването на рецензията ми бяха предоставени дисертационен труд, автореферат, електронен носител с публикации по темата на дисертационния труд, папка с документи на кандидата. Документите показват, че Миглена Календжиева е изпълнила успешно всички предвидени дейности в индивидуалния учебен план за целия срок на докторантурата и е преминала успешно през необходимата процедура за допускане до защита за придобиване на образователната и научна степен „доктор“ съгласно Закона за висшето образование (ЗВО), Закона за развитието на академичния състав в Република България (ЗРАСРБ), Правилника за прилагането на Закона за развитието на академичния състав в Република България (ППЗРАСРБ) и Правилника за развитие на академичния състав в Медицински университет „Проф. д-р Параскев Стоянов“.

Представеният за защита дисертационен труд е задълбочено и аргументирано изследване на актуален и значим проблем от областта на съвременната медицинска психология. Разработваната проблематика е изследвана целенасочено и систематично. Авторката компетентно обяснява и посочва параметрите за измерване на ефективността на груповата психотерапия. Дисертационният труд се състои от увод, три глави, заключение, приложение, литература и е в обем от 108 страници. Ползвани са 128 научни източника, от които 49 на кирилица и 79 на латиница. Дисертационният труд съдържа 30 таблици, 13 фигури и 1 приложение.

Миглена Календжиева разкрива във въведението традициите на груповата психотерапия като метод за лечение в психиатричната практика в България. Много точно, ясно и смислено са определени целта, обекта и предмета на изследването. По-конкретно те са формулирани по следния начин:

Общата цел на настоящето изследване е да се изведат, структурират и анализират факторите и елементите на терапевтичната комуникация по време на груповата психотерапия с психотични пациенти в стационарни условия.

Обект на изследване са психично болни пациенти в клиниките по психиатрия към УМБАЛ „Света Марина” в град Варна.

Предмет на изследване са спецификите на терапевтичната комуникация в процесите на груповата психотерапия в болнични условия (с. 4).

Впечатляваща е прецизността, с която са дефинирани работните понятия груповата динамика, груповата кохезия, роля на терапевта, терапевтична комуникация, чувство за сигурност. Правилно авторката посочва груповата динамика като важна характеристика на психотерапевтичната група, която има връзка с терапевтичния процес и се използва за стимулиране на активността на болния в експериментиране на нови взаимоотношения и модели на поведение (с. 5). Много добре са класифицирани групите за лечение в психотерапията, като е посочена как тяхната специфика може да се използва в терапевтичния процес – стационарни и амбулаторни групи, нискофункционални и високофункционални групи.

В първа глава със заглавие „Теоретична рамка на дисертационното изследване” Миглена Календжиева извършва сполучлив сравнителен анализ на различни научни концепции и теоретични подходи за обяснение на психотичните разстройства. Една от силните страни на труда е в разкриване на възможностите на психоаналитичната терапия, на семейната психотерапия и на екзистенциално-хуманистичната психотерапия за облекчаване страданието на психотични пациенти. Тук много точно са представени теоретичните основи и предимства на стационарната груповата психотерапия. Като се позовава на трудовете на Ървин Ялом, авторката посочва приложимостта на принципа на работа на „тук и сега” в терапевтичния процес и необходимостта от създаването на чувства на сигурност и доверие в терапевтичната група (с. 19). Именно следвайки този принцип и при наличието на тези чувства пациентите ще могат да преодолеят скептицизмът и апатията, като възстановят и поддържат вярата си в успешността на груповата терапия. Фокусът на груповата стационарна психотерапия е върху активното взаимодействие на пациентите в групата и в изграждането на умения да разбират и обобщават опита от това взаимодействие. Терапевтът трябва да улесни взаимодействието в групата

и да помогне на пациентите да се учат чрез наблюдение на собствения опит, напредък и преживявания.

В тази част авторката отделя съществено място на оценката на ефективността на стационарната групова терапия и на оценката на ефективност на психотерапия при психози. Тя сравнява две основни методологични стратегии за изследване на ефективността на стационарната групова терапия. Първата стратегия изследва връзката между типа програма за стационарно лечение и нейните резултати. Втората стратегия е свързана със събирането на ретроспективни доклади от пациентите за тяхната оценка на полезността на стационарната групова работа. Особено ценна е връзката между резултата от лечението и продължителността на болничния престой на пациента. Резултатите сочат, че пациентите, останали за кратко в клиники, показват значително по-големи подобрения от тези, които са останали за по-дълъг период от време. Причинната за това е, че при „краткосрочните“ пациенти се е използвала активно групова терапия. Стационарните програми за групова терапия са доказано ефективни.

Оценката на ефективността при психотерапия на психози Миглена Календжиева свързва с клиничния ефект и със социалнопсихологическия ефект. Показателите за клиничния ефект са удължаване на ремисиите, намаляване на рецидивите, повишаване на чувството за лична безопасност, подобряване на саморегулацията, по-адекватно отношение към факта на заболяването. Показателите за социалнопсихологически ефект са подобряване на качеството на живот, повишаване на адаптацията, по-голямо удовлетворение от живота, подобряване на настроението и общуването.

Авторката правилно отбелязва, че уникалният и неповторим характер на психотерапевтичния процес и неговата ефективност могат да бъдат установени чрез метаанализите. Тя прави изчерпателен систематичен обзор на различни метаанализи, посветени на ефективността на груповата психотерапия при пациенти с психоза. Метаанализите са представени в прегледен вид чрез много добре структурирани таблици.

След като сполучливо изяснява едни от най-сложните и противоречиви въпроси в съвременната медицинската психология докторантката прави изводите:

1. Традиционната групова терапия би могла да бъде неефективна в стационарни условия. Това налага промяна на традиционния подход към груповата терапия.
2. Стационарната психотерапевтична група е логичен начин за справяне с постоянните междуличностни нужди на пациентите и форма на лечение, подходяща за клиничната ситуация.
3. Груповата психотерапия ориентирана към взаимоотношенията в модалност „тук и сега“ е по-ефективна от методите ориентирани

към инсайт и интрапсихични промени при хоспитализирани пациенти.

4. Условието за изследване на ефективността на психотерапията в кризисна клиника са ограничени от различни фактори, свързани със средата и обучението на специалистите (с. 32).

Във втора глава „Методология и методи на изследване в психотерапията. Модел на стационарна психотерапия с психотични пациенти” акцентът е поставен върху проучване на механизмите психотерапевтичния процес и структуриране на основните елементи на стационарната психотерапия с психотични пациенти. За проследяването и обективизирането на психотерапевтичния процес е използвана кодиращата матрица на Вид, съдържаща три фактора: терапевт, групов процес с фокус върху взаимоотношенията, проблемни моменти по време на сесията.

Моделът на стационарната психотерапия, който авторката модифицира е създаден от Бюджентал и Ялом, работещи в парадигмата на екзистенциалната психотерапия. В този модел основната роля е тази на терапевта. От уменията и знанията на психотерапевта зависят постигането на психотерапевтичните цели. Този модел включва психотерапевтът и отношенията, които създава по време на сесиите, като важни елементи в процеса на цялостно лечение. Успехът на лечението зависи от степента на автентично присъствие на терапевта и на пациента в следните нива на комуникация – формално общуване, поддържане на контакта, стандартни отношения, критични обстоятелства, интимност. Отделните нива на комуникация се съдържат едно в друго. Експресивността и достъпността на терапевта са решаващи в процеса на общуване и лечение.

Резултатът от терапията зависи също и от степента на групова сплотеност на терапевтичната група. Груповата сплотеност предразполага болния към себеизразяване и самоизследване, към осъзнаване и интегриране на неприемливи аспекти на Аз-а и на изграждането на по-дълбоки отношения с другите. Груповото сближаване създава благоприятна среда за саморазкриване, поемане на риск и конструктивно изразяване на групови конфликти – всички тези явления допринасят за успеха на груповата терапия. В груповото взаимодействие се изразяват различни мнения, позиции, модели на поведение, често възниква напрежение в груповите отношения. В този момент терапевтът е необходимо да намери динамичния баланс между сплотеността и напрежението. Чрез насърчаване на сближаването участниците чувстват подкрепа и относителна безопасност, чрез напрежението се стимулира недоволството и желанието за вътрешна промяна. Показател за доброто ниво на груповата сплотеност е готовността на групата да решава и обсъжда сложни въпроси за междуличностните отношения без избягване и тревожност, а с възможно най-много откритост и конструктивност.

Едно от най-важните предимства на представения модел е в разглеждането на преживяванията като конструкти, протичащи на процесно ниво. Терапевтът търси дълбочината на преживяванията, скритите субективни мисли, страхове и надежди на пациента.

Миглена Календжиева е посочила прилагането на работен модел на стационарна групова психотерапия при високо и нискофункционални групи. Тя достига до значими изводи за приложимостта на модела на стационарна групова психотерапия, като най-ценният извод според мен е: принципът на модела „тук и сега“ позволява на пациентите да осмислят и променят неадаптивните си, саморазрушителни, междуличностни модели на поведение.

Един от силните моменти на дисертационния труд е пряко свързан с организирането и провеждането на емпиричното изследване, което е представено в трета глава. Миглена Календжиева си поставя за цел да изследва факторите и елементите на терапевтичната комуникация по време на груповата психотерапия с психотични пациенти на индивидуално и групово ниво. Добро впечатление правят методическият инструментариум на изследването, подборът на изследваните лица, прецизната и коректна обработка на данните.

Задачите на изследването са:

1. Да бъдат изследвани индивидуалните преживявания на пациентите по време на групова психотерапия.
2. Да бъде изследвано нивото на общуване в психотерапевтичната група.
3. Да бъде изследвана груповата динамика.
4. Да бъдат изследвани процесите на групова сплотеност по време на терапевтичните сесии.
5. Да бъдат сравнени факторите на групова динамика и групова кохезия при ниско и високофункционаращи групи от психотично болни.
6. Да бъде конструирана скала за анализ на ефективността на груповата психотерапия с психотично болни в стационарни условия.
7. Да бъде нормирана и валидизирана скала за изследване на ефективност на груповата психотерапия в стационарни условия за психотични пациенти.

Проверени са следните хипотези:

1. Допуска се, че основният дефицит при психотично болните е в областта на междуличностните отношения, а груповата психотерапия подобрява именно взаимоотношенията на пациентите първоначално в отделението, намалява конфликтите и приобщава отчуждените пациенти.

2. Допуска се, че междуличностните проблеми, които възникват в процеса на груповата терапия ще корелират съществено с неефективните модели на взаимодействие на болните извън групата.
3. Допуска се, че нарушените процеси на междуличностно ниво способстват за обострянето на психопатологичните прояви и водят до постоянно чувство за дискомфорт.
4. Допуска се, че основната потребност на пациентите с психотични разстройства е от безопасност, сигурност, подкрепа. Чувствата за базова безопасност и сигурност са предпоставка за повишаване на груповата кохезия и насърчава участието, споделянето и свързването в групата.
5. Допуска се, че при нискофункционалната група ще се отчете по-висока необходимост от активността и подкрепата на терапевта, степента на саморазкриване за сметка на интерпретацията.
6. Допуска се, достъпността и експресивността на терапевта са свързани със степените на автентично присъствие на пациентите по време на груповия процес (с. 58-59).

Миглена Календжиева е изследвала протоколи от 30 сесии на групова психотерапия в стационарни условия. Тя провежда груповите сесии два пъти седмично – в остро отделение и в дневен стационар – с продължителност на сесиите от 30 до 60 минути. В една групова сесия участват между 4 и 26 пациенти. В края на всяка сесия пациентите попълват въпросник за ретроспективна оценка на преживяванията. Терапевтът води протокол-резюме след всяка групова сесия. За по-висока обективност протоколите се оценяват от супервизор.

Авторката прави обосновани и стойностни изводи:

1. Методът на стационарната групова терапия трябва да бъде гъвкав и адаптиран към специфичния състав на пациентите.
2. Процесно ориентираният модел е свързан с екзистенциално-хуманистичната парадигма и е ефективен метод на психотерапия в стационарни условия.
3. В съвременната психотерапия е необходимо да се съчетават методите на обективация на процеса със субективните преживявания на пациентите и обратната им връзка в края на сесиите.
4. От проведените корелационен и регресионен анализ се открива зависимост между нивото на достъпност и откритост на терапевта и проявите на автентично присъствие на пациентите по време на груповите сесии.
5. Получените чрез съдържателния анализ резултати показват, че по време на групова психотерапия терапевтът трябва да създаде атмосфера на безопасност, сигурност и подкрепа.

Постигнатите резултати и направените изводи са ценни за процеса на успешна групова психотерапия на пациенти с психоза. Това според мен също е едно от многото достойнства на дисертационния труд.

Теоретичните и приложните постижения, представени в дисертационния труд са популяризирани в научните публикации на докторантката, в изнесени доклади на научни конференции и в представен доклад на деветия Международен конгрес по психология (2020).

Авторефератът представя адекватно и точно съдържанието, структурата, научните достойнства, водещите идеи, постигнатите резултати и приносите на дисертационния труд.

В дисертационния труд не открих текстове, които да са плагиатствани от други автори и до мен не са достигнали сигнали за това. Всички текстове, които докторантката е ползвала са цитирани коректно, като са спазени утвърдените стандарти.

Нямам критични бележки към дисертационния труд и автореферата към него.

Научните и научно-приложни приноси на дисертационния труд са:

1. В дисертационния труд компетентно е изследвана ефективността на груповата стационарна психотерапия.
2. Представени са преживяванията на пациенти с психотични заболявания, като е използвана сполучливата комбинация между феноменологичния анализ и контент анализа.
3. Модифициран е модел ориентиран към взаимоотношенията на стационарни пациенти с психотични разстройства.
4. Създадена е авторска скала за измерване на ефективност на групова психотерапия чрез ретроспективна оценка на приживявания по време на психотерапевтична работа.
5. Валидизиран е инструмент за изследване на ефективност на груповата психотерапия с психотични пациенти в стационарни условия

В заключение – представеният дисертационен труд на тема: „Стационарна групова психотерапия при пациенти с психоза” е много добре структуриран, теоретично е обоснован, проведено е стойностно емпирично изследване, резултатите са обработени прецизно и са направени аргументирани изводи с конкретна практическа насоченост и приложимост. Всичко това ми дава достатъчно основания убедено да изразя положителното си мнение и категорично да гласувам на Миглена Димитрова Календжиева да бъде присъдена образователната и научна степен „доктор” по психология по област на висше образование 3. Социални, стопански и правни науки, Професионално направление 3.2. Психология, докторска програма „Медицинска психология“.

Варна, 09.12.2021 г.

Доц. д-р Петър Нешев:

